

Icke satsformade meningar i ett systemisk-funktionellt perspektiv

Anna Smålander, Lund University

Abstract: The aim of this article is to suggest and discuss how non-clausal fragmentary expressions in Swedish medical records can be analyzed from a systemic perspective, with a broader aim of developing SFL analysis of fragments in general. Fragmentary expressions are here defined as “semantically, discursively and pragmatically stand-alone constituents which are equivalent in propositional meaning, force and communicative function to a full clause” (Fernández-Pena, 2021: 140). In practice, this comprises sentences lacking a subject, a finite or both, such as following examples from Swedish medical records:

1. Lätt släpigt tal
Slightly drawling speech.
2. Inga tecken på infection.
No signs of infection.
3. Pat trött.
Patient tired.

In my ongoing PhD project on Swedish medical records (Smålander, 2026, *fc*), these fragments constitute as much as 80 % of all sentences. However, Scandinavian handbooks on SFL give little or no indication on how to analyze these fragments textually, interpersonally or experientially (Andersen & Holsting, 2025; Holmberg & Karlsson, 2006; Holmberg et al., 2011; Maagerø, 2005; Salomonsson, 2022). Hallyday and Matthiessen (2014) suggest that exophoric ellipses are textually Rheme, and that mood elements can be left implicit in spoken language, since intonation signals speech function (Halliday & Matthiessen, 2014: 194). However, they do not state if this is applicable to written discourse, and this sentence type is not at all mentioned in the experiential chapter. In this exploratory article, I suggest that non-clausal fragments:

- are mainly, but not always, rhematic and new,
- can be experientially analyzed as leaving participants and/or relational processes implicit, or as downgrading from clause to group,
- function as different speech functions depending on punctuation, just as intonation can signal mood.

These suggestions apply to non-clausal fragments in Swedish medical records but should be transferrable to other types of discourse as well.

Keywords: systemisk-funktionell lingvistik, icke satsformade meningar, meningsfragment, patient-journaler, journalanteckningar

1. Innledning

Inom den systemisk-funktionella lingvistik (härefter SFL) ses satsen (eng. *clause*) som det grundläggande för lexikogrammatiken, som ”the one fundamental grammatical unit” (Halliday & Matthiessen 2014: 17). I både Halliday & Matthiessen (2014) och Thompson (2013), två exempel på grundläggande handböcker inom SFL, läggs fokus på satsen och hur satsens delar realiserar olika funktioner. Även om ordgrupper och fraser i regel nämns eller får ett eget kapitel när teorin presenteras (se bl.a. Thompson 2013; Halliday & Matthiessen 2014; Thompson m.fl. 2019), är det ändå satsen som ges mest utrymme. Även i ett skandinaviskt perspektiv är satsen utgångspunkt och i fokus för beskrivningen av teorin (Maagerø 2005; Holmberg & Karlsson 2006; Andersen & Holsting 2015; Salomonsson 2022). Till exempel skriver Andersen & Holsting (2015: 18): ”Netop sætningen er i denne sprogbeskrivelse den centrale helhed.” Ett annat exempel är Holmberg m.fl. (2011a: 13), som uttrycker det som att ”satsen är den grundläggande grammatiska enheten för ett meningsfullt yttrande”. Med sats avser man språkliga enheter som har (som minst) ett subjekt och

finit.

Något som däremot verkar förbises inom SFL är *icke satsformade meningar* (även kallat *fragment* eller *meningsfragment*). Detta är grafiska meningar (dvs. grafiska enheter som inleds med versal och avslutas med stort skiljetecken) som inte är fullständiga satser, genom att de saknar antingen subjekt, finit eller bådadera. Icke satsformade meningar har definierats som ”semantically, discursively and pragmatically stand-alone constituents which are equivalent in propositional meaning, force and communicative function to a full clause” (Fernández-Pena 2021: 140), en definition som jag ansluter mig till i föreliggande artikel. Såväl SFL-handböcker som forskning med SFL-perspektiv verkar i mångt och mycket förbigå den här typen av konstruktioner. Vissa handböcker går till och med så långt som att påstå att icke satsformade meningar inte behöver analyseras vid SFL-baserad textanalys:

Fritstående sproglige elementer, som ikke har sætningsform, analyserer vi ikke, idet disse hverken rummer et (interpersonelt) argumentationspotentiale eller et (eksperientielt) potentiale til at betegne en begivenhed, samtidig med at de er stærkt begrænsede i deres tekstuelle betydning (idet de ikke rummer en tematisk struktur). (Andersen & Holsting 2015: 378–379)

I många register och genrer verkar icke satsformade meningar utgöra endast en liten andel av alla meningar (1 % enligt Fernández-Pena (2021) och 4 % enligt Lundin (2004)), men i det material som ligger till grund för min avhandling om svenska journalanteckningar utgör de icke satsformade meningarna så mycket som ca 80 % av alla meningar (Smålander, 2026, under arbete). Så mycket som ca 40 % av alla meningar saknar helt verb. Tre enkla exempel ges nedan:

- (1) Lätt släpigt tal.
- (2) Inga tecken på infektion.
- (3) Pat trött.¹

Då de icke satsformade meningarna utgör en så stor andel i mitt journalanteckningsmaterial går det inte att ignorera dessa konstruktioner, och min analys av sådana meningar visar tydligt att dessa kan och bör analyseras utifrån ett SFL-perspektiv, då de bidrar till både interpersonell, ideationell och textuell betydelse, tvärtemot vad Andersen & Holsting (2015) skriver. Dessutom utgör de icke satsformade meningarna ett annat sätt att realisera betydelse på än den standardspråkliga satsen, ett sätt som tidigare knappt uppmärksammats.

Syftet med den här artikeln är föreslå och diskutera hur icke satsformade meningar kan analyseras utifrån ett systemisk-funktionellt ramverk. Tre frågeställningar ligger till grund för artikeln, nämligen: Hur kan icke satsformade meningar analyseras ur

1. ett interpersonellt perspektiv?
2. ett textuellt perspektiv?
3. ett erfarenhetsmässigt perspektiv?

Undersökningen som presenteras här ska dock ses som ett första explorativt steg i att analysera och beskriva dessa konstruktioner i SFL-termer, och förslagen är tentativa och öppna för diskussion. Därför görs inte heller några kvantitativa jämförelser mellan de olika typerna som identifieras.

Denna artikel är disponerad som följer: Efter detta inledande avsnitt presenteras i avsnitt 2 det teoretiska ramverket (den systemisk-funktionella lingvistik) och tidigare analyser av fenomenet. I avsnitt 3 redogörs för material och metod. Avsnitt 4 innehåller analysen av de icke satsformade

¹ Förkortningen *pat* står för *patienten*.

meningarna. Artikeln avslutas med en diskussion i avsnitt 5.

2. Teoretiskt ramverk och tidigare analyser av fenomenet

Som framgått i inledningen rör sig denna undersökning inom ramen för den systemisk-funktionella lingvistik. I detta avsnitt presenteras först de termer och begrepp från SFL som är relevanta för denna studie av icke satsformade meningar. Därefter ges en överblick över hur icke satsformade meningar tidigare hanterats och analyserats i handböcker inom SFL samt några vetenskapliga studier.

2.1. Den systemisk-funktionella lingvistik – några grundläggande begrepp

Beskrivningen i detta avsnitt är grundad i Halliday & Matthiessen (2014), om inget annat anges. De svenska termerna hämtas från Holmberg & Karlsson (2006) och Salomonsson (2022).

Inom SFL ses betydelse och funktion som grundläggande. Språket ses som *skiktat* (eng. *stratified*) i fyra skikt: kontext, semantik, lexikogrammatik och fonologi/ortografi. Språket skapas alltid i en kontext. I kontexten kommer betydelse/semantik till uttryck; semantiken *realiserar* kontexten. Semantiken realiseras i sin tur genom lexikogrammatiken (lexikon, morfologi och syntax), som slutligen realiseras fonologiskt (för tal) eller ortografiskt (för skrift). Tvärs igenom dessa skikt skär de tre *metafunktionerna*. Den *ideationella* metafunktionen är språkets förmåga att skapa en bild av vår omvärld; språket ger uttryck för våra erfarenheter i världen, faktiska eller irreella. Denna metafunktion kan delas upp i två underkategorier: det *erfarenhetsmässiga* och det *logiska*. Det erfarenhetsmässiga handlar om hur olika bilder av världen konstrueras och det logiska om hur dessa enskilda bilder fogas samman i sekvenser. Den logiska metafunktionen är inte relevant för denna undersökning och kommer inte nämnas vidare. Genom den *interpersonella* metafunktioner konstruerar språket sociala relationer. Slutligen organiserar den *textuella* metafunktionen de ingående språkliga leden, för att skapa ett koherent flöde.

De olika metafunktionerna samspelar med olika grammatiska system där det finns olika val för språkbrukaren; varje metafunktion har "its own system of choices" (Thompson 2013: 30). I den erfarenhetsmässiga delen av den ideationella metafunktionen kan talaren välja mellan olika *processtyper*, som beskriver olika typer av skeenden: *materiella*, *mentala*, *verbala* och *relationella*.² De materiella processerna konstruerar skeenden i den fysiska världen, som att någon *cyklar*, *hoppas* eller *bakar*. De mentala realiserar tvärtemot skeenden i människors medvetande, medan de verbala processerna konstruerar språklig kommunikation. Slutligen skapar de relationella processerna just abstrakta relationer mellan olika referenter, eller uttrycker tillstånd av olika slag, som att något *är* på ett visst sätt. De relationella processerna delas in i *attributiva*, *identifierande* och *existentiella*. Den första beskriver en egenskap hos någon/något, den andra pekar ut någon/något som något annat och den sista anger att någon/något existerar. Processer uttrycks i presens och preteritum vanligtvis med ett enda verb, men ifall språkbrukaren använder temporala eller modala hjälpverb bildas en verbgrupp med ett *finit* och en *processkärna*.

Till alla processer knyts *deltagare*, någon som utför eller blir utsatt för processen eller är på ett visst sätt. Processer har en obligatorisk *förstadeltagare* samt optionella *andradeltagare* (Holmberg & Karlsson 2006), se Tablå 1.

² I Halliday & Matthiessen (2014) och Salomonsson (2022) talar man om ytterligare två processtyper, *existentiella* och *beteendemässiga*. Jag följer dock Holmberg & Karlsson (2006) och Andersen & Holsting (2015) och ser de existentiella som en underkategori till de relationella och de beteendemässiga som en del av de materiella.

Tablå 1: Översikt över processernas första- och andradeltagare (jfr Holmberg & Karlsson 2006: 102).

Processtyp	Förstadeltagare	Andradeltagare		
Materiell	Aktör	Mål	Mottagare	Utsträckning
Mental	Upplevare	Fenomen		
Verbal	Talare	Lyssnare	Utsaga	Talmål
Relationell	Bärare	Attribut		
	Identifierad	Identifierare ³		
	Den existerande	—		

Till processerna kan man också knyta *omständigheter*, alltså när, var och hur något skedde. Tillsammans bildar processer, deltagare och eventuella omständigheter *figurer*.

När det gäller den interpersonella metafunktionen kan språkbrukaren välja mellan olika språkhandlingstyper: *påstående*, *fråga*, *uppmaning* och *erbjudande*. De två första realiserar *propositioner* och realiseras genom deklarativa respektive interrogativa satser. Uppmaningar och erbjudanden realiserar *proposals*⁴, där den förra realiseras i direktiva satser, medan den senare inte har någon typisk realisering i vare sig engelska eller de skandinaviska språken. Både påståenden och frågor innehåller (i fullständiga satser) ett *subjekt* och ett *finit*, som tillsammans utgör satsens *moduselement*. Resterande delen av satsen kallas *rest*. I satsen finns också en *predikator*, vilket motsvarar processkärnan (eller huvud verbet i traditionella grammatiska termer).

I den textuella metafunktionen handlar språkbrukarens val om hur olika språkliga enheter ska placeras i satsen och vilket informationsvärde dessa enheter tillskrivs. Något förenklat kan man säga att det led som placeras först i satsen blir meddelandets utgångspunkt, *tema*, och resten av satsen är *rema*. I svenska är det omarkerat att ha subjekt eller omständighet som tema (Salomonsson 2022: 196). När det gäller informationsvärde kan olika led antingen räknas som *känd information* eller *ny information*, och en informationsenhet innehåller ”an obligatory New element plus an optional Given” (Halliday & Matthiessen 2014: 116). Språkbrukare tenderar att uttrycka känd information före ny, vilket innebär att temat vanligtvis utgörs av känd information. Den nya informationen placeras vanligtvis sist i informationsenheten (Halliday & Matthiessen 2014: 118; Salomonsson 2022: 217).

Språkbrukare kan slutligen välja att uttrycka sig *kongruent* eller *inkongruent*. Inom SFL ses vissa realiseringar som grundläggande (kongruenta), som att påståenden uttrycks genom en deklarativ sats eller att processer uttrycks genom verb. Andra realiseringar, som att uttrycka en uppmaning genom en interrogativ sats, ses som inkongruenta. Sådana uttryckssätt kallas också *grammatiska metaforer*. Den typ av *interpersonell metafor* som är relevant för denna undersökning är *modusmetaforer* (Holmberg 2011: 103), alltså när en språkhandling inte realiseras av sin kongruenta satstyp. *Ideationella metaforer* innebär istället att språkliga enheter genomgår så kallad *rank shift* (Halliday & Matthiessen 2014: 9), alltså att ett språkligt uttryck ”paketeras om” till en annan nivå i grammatiken. De fyra nivåerna är sats, grupp, ord och morfem, och varje nivå kan

³ För *identifierad* och *identifierare* väljer jag bort termerna i Holmberg & Karlsson (2006) och Salomonsson (2022), vilka använder *utpekad* och *värde*, eftersom dessa för tankarna till en annan aspekt av de identifierande relationella processerna, nämligen *token* och *value* (Halliday & Matthiessen 2014: 279).

⁴ Mig veterligen finns det ingen svensk term för *proposal*.

innehålla flera *gruppenheter* (eng. *group unit*, se Fontaine & Schönthal 2019). Vanligtvis sker så kallad *downgrading*, till exempel att en sats ompaketeras till en grupp genom nominalisering (Halliday & Matthiessen 2014: 719). Downgrading innebär bland annat att processer kan fungera som deltagare i andra satser, som i *Läsningen går bra*. Här syns dessutom en annan följd av downgrading från sats till grupp, nämligen att deltagare kan utelämnas (vem som läser nämns inte). Sammantaget är modus, tematisk struktur, informationsvärde, processer och deltagare samt grammatiska metaforer de mest relevanta SFL-begreppen för föreliggande studie.

2.2. Tidigare analyser av icke satsformade meningar ur SFL-perspektiv

I ett skandinaviskt perspektiv nämner varken Holmberg & Karlsson (2006), Holmberg m.fl. (2011b) eller Maagerø (2005) något om icke satsformade meningar. Salomonsson (2022) skriver, med hänvisning till Halliday & Matthiessen (2014), att fragment utan subjekt eller finit inte är satser, och därmed inte kan förmedla språkhandling, men nämner inte fenomenet i förhållande till de andra metafunktionerna. Andersen & Holsting (2015) tar dock upp fenomenet, som de kallar *kontextberoende ellipser* (da. *kontekstbetingede ellipser*). Kontextberoende ellipser beskrivs som meningar som saknar något språkligt led och där ”det udeladte element ikke framgår af den omgivende tekst, men skal konstrueras af modtageren” (Andersen & Holsting 2015: 334). De menar att sådana ellipser framför allt förekommer i tidningsrubriker och ett exempel som ges är *To software-giganter klar med kritiske opdateringer*. De skriver dock knappt något om hur dessa ellipser ska analyseras interpersonellt, ideationellt eller textuellt, mer än att man får försöka tolka vilken typ av deltagare det handlar om och därigenom vilken process som är utelämnad. I kapitlet med en exempelanalys väljer de också att bortse från sådana ellipser, med motiveringen som citeras i avsnitt 1.

Även i ett internationellt perspektiv ligger fokus inom SFL på fullständiga satser. I kapitlet om den textuella metafunktionen skriver dock Halliday & Matthiessen (2014: 128) kortfattat om ellipser, som de delar in i *anaphoric ellipsis* och *exophoric ellipsis*. I den förra utelämnas något som yttrats tidigare, såsom när man svarar *Anna* på frågan *Vad heter du?*, istället för *Jag heter Anna*. För de anaforiska ellipserna är det oklart om de har en tematisk struktur; enligt Halliday & Matthiessen (2014) har de tematisk struktur i vissa fall, men i andra fall inte, och det är inte helt klart varför. I exoforiska ellipser lämnas också något underförstått, men detta något måste tolkas från kontexten, istället för från tidigare yttranden. De exoforiska ellipserna verkar alltså i stort motsvara Andersen & Holstings kontextberoende ellipser. Exempelen som ges är från muntliga dialogiska situationer, till exempel *Thirsty?* som exoforisk ellips för *Are you thirsty?* och *A song!* som ellips för *Let's have a song!* Halliday & Matthiessen (2014: 128) menar att denna typ av ellips ”[is] taking advantage of the rhetorical structure of the situation, specifically the roles of speaker and listener”. De menar vidare att exoforiska ellipser har en tematisk struktur: de består av endast rema. Temat och ibland även delar av remat utelämnas.

Även under den interpersonella metafunktionen nämns ellipser. Halliday & Matthiessen (2014: 193) menar att fria satser på engelska i princip kräver ett subjekt, eftersom man annars inte kan identifiera modus. De skriver dock vidare att eftersom intonationen kan markera skillnaden mellan deklarativa och interrogativa satser i talspråk kan subjektlösa satser förekomma. Dessutom är det omarkerade subjektet för deklarativa satser *jag* och för interrogativa satser *du*, vilket gör att mottagaren tämligen enkelt kan tolka in dessa subjekt även om de lämnats underförstådda. Även finitet kan utelämnas – ”typically it is the whole of the Mood element that is left implicit in such instances” (Halliday & Matthiessen 2014: 195) – men finitet kan behövas för att realisera tempus eller modalitet. I likhet med de tidigare nämnda exoforiska ellipserna ges dock endast exempel från dialogiskt talspråk, och huruvida detta även gäller för eller kan appliceras på skriftspråk är oklart. Slutligen ska det nämnas att icke satsformade meningar inte alls nämns i kapitlet om den erfarenhetsmässiga metafunktionen.

Det finns några enstaka forskningsartiklar som behandlar icke satsformade meningar ur ett SFL-perspektiv. Den mest djupgående är Martínez Insua (2025), som jämför icke satsformade meningar med tematiska subjekt i talad och skriven affärsengelska. Syftet med studien är att se om icke satsformade meningar (som Martínez Insua kallar *fragments*) delar egenskaper med tematiska subjekt (alltså led som både är subjekt och tema), för att se om dessa fragment kan räknas som *tematiskt framträdande* (eng. *thematic prominent*). För att besvara detta undersöker Martínez Insua bland annat formen på subjekten och de icke satsformade meningarna, men främst undersöker hon hur *innehållsrika* (eng. *contentful*) båda kategorierna är. När hon talar om innehållsrikedom handlar det om semantiskt innehåll: "The less meaning the Theme carries, the lighter and more contentlight it is" (Martínez Insua 2025: 62). Formella subjekt och generiska pronomen anses minst innehållsrika, medan diskursreferenter som inte tidigare aktualiserats i texten anses mest innehållsrika. Det handlar alltså delvis om informationsvärde. Undersökningen visar på både likheter och skillnader mellan icke satsformade meningar och tematiska subjekt. Både icke satsformade meningar och tematiska subjekt oftast utgörs av nominalgrupper. Däremot är de icke satsformade meningarna betydligt mer innehållsrika än de tematiska subjekten. De tematiska subjekten varierar också sett till innehållsrikedom, medan de icke satsformade meningarna nästan alltid är innehållsrika och därmed tillför ny information.

I en annan artikel undersöker Doran m.fl. (2021) språk i sportutövning. De menar att ju intensivare spelet på planen blir, desto mindre kommunicerar både utövare och tränare i fullständiga satser. Istället realiseras betydelse framför allt genom grupper eller enstaka ord. I sportsammanhang kan mycket av betydelsen underförstås ur situationen. Man kommunicerar därmed med så få ord som möjligt, och realiserar bara tillräckligt med ord lexikogrammatiskt och fonologiskt för att betydelsen ska framgå.

I ett skandinaviskt sammanhang har mig veterligen endast två undersökningar diskuterat icke satsformade meningar ur ett SFL-perspektiv. Salomonsson & Ohlsson (2019) undersöker dressyrprotokoll i syfte att se hur protokollets materialitet styr de språkliga realiseringarna. Istället för icke satsformade meningar talar de om *elliptiska konstruktioner*. De visar att protokollets tabellform skapar en förväntad ordning på innehållet, där bedömaren först dokumenterar hästens insats och sedan ryttaren. Därmed kan bedömaren utelämnat temat, som utgörs av förstadedeltagaren (hästen eller ryttaren). Det knappa skrivutrymmet i protokollet kan också bidra till de elliptiska konstruktionerna, eftersom man genom utelämnningar får plats med mer information på det begränsade utrymmet. De elliptiska konstruktionerna handlar alltså delvis om språkekonomi, men också om att man utifrån sammanhanget kan tolka in betydelse som inte realiseras explicit, precis som i Doran m.fl. (2021).

Ytterligare en studie som tar upp icke satsformade meningar är Björkvalls (2003) avhandling om reklamannonser. I de undersökta reklamannonserna förekommer icke satsformade meningar. Björkvall skriver att dessa meningar har *implicita verbprocesser* och/eller *implicita finita verb*, men han analyserar inte fenomenet närmare.

3. Material, kort kontextbeskrivning och metod

Materialet till denna undersökning utgörs av svenska journalanteckningar. Journalanteckningarna är från 2008 och 2019–2020 och är hämtade från Karolinska Universitetssjukhuset i Stockholm. Materialet används primärt i mitt avhandlingsprojekt om språket i svenska patientjournaler (Smålander, 2026, under arbete). Materialet består av 200 utdrag från patienters journalanteckningar. Ett utdrag motsvarar ungefär ett vårdtillfälle, alltså från det tillfälle då patienten skrivs in på en vårdavdelning eller tar kontakt med en mottagning tills det tillfälle då patienten skrivs ut från vårdavdelningen eller mottagningen avslutar kontakten med patienten, inklusive eventuella återbesök. 20 av dessa journalutdrag har närstuderats, vilka tillsammans

innehåller drygt 23 000 ord. För att kunna hitta flera exempel av sällsynta konstruktioner har även sökningar i hela materialet gjorts.

För att kort beskriva situationskontexten för journalanteckningarna utifrån SFL:s modell för kontextanalys (se t.ex. Nord 2011; Halliday & Matthiessen 2014) utgörs för det första *verksamheten* – den ”typ av social handling som äger rum” (Nord 2011: 160) – av svensk hälso- och sjukvård. Denna verksamhet kan se ytterst olika ut beroende på typ av vård som ges (allt från ett blodprov för att mäta blodvärde till långa och komplicerade operationer) och typ av vårdinstans (vårdcentral, specialistmottagning eller vårdavdelning på sjukhus), men särdeles relevant för journalanteckningar är att svensk vårdpersonal enligt lag måste dokumentera i patientjournalen varje gång en person är i kontakt med svensk hälso- och sjukvård. I praktiken innebär detta att det skrivs en anteckning varje gång en patient ringt till eller besökt en mottagning. För längre sjukhusvistelser skrivs dels inskrivningsanteckningar och slutanteckningar (även kallat epikriser) vid vårdtillfällets början respektive slut, dels löpande anteckningar under vistelsen. Men det är alltså framför allt mötet mellan vårdpersonal och patient som genererar journalanteckningar.

För det andra kan *relationen* – deltagarna i situationen och deras ”olika status och roller” (Nord 2011: 160) – beskrivas som ett asymmetriskt möte mellan patient och vårdpersonal, där vårdpersonalen (både sjuksköterskor, läkare och andra yrkesgrupper inom vården) besitter expertkunskaper inom medicin och omvårdnad. När det gäller journalanteckningar är det alltid någon vårdpersonal som dokumenterar om patienten, vilket innebär att det är journalföraren som har makt över dokumentationen. Journalanteckningarna är dessutom främst avsedda för kollegor.

För det tredje utgörs *kommunikationssättet* – språkets roll i situationen – av monologiskt skriftspråk som dokumenteras i ett digitalt journalsystem. Syftet är att dokumentera vårdssituationen för att uppnå en god och säker vård och informera kollegor om patientens status och behandlingar. Journalanteckningar är därmed en följd av mötet med patienten, snarare än i fokus för själva mötet. Rent strukturmässigt påminner journalanteckningar i viss utsträckning om formulär, då vårdpersonalen vanligtvis väljer en journalmall i journalsystemet som innehåller ett visst antal förutbestämda rubriker, så kallade *sökord*. Vid dessa sökord finns det antingen en rullgardinsmeny (*drop-down menu*) med olika val eller ett fritextfält där vårdpersonalen kan skriva fritt. Nedan ges två exempel på hur sådana sökord med efterföljande text kan se ut (med sökorden i fetstil):

- (4) **Anamnes** Inkomstorsak: Krampanfall. Demensboende. Uppegående utan gånghjälpmedel. Ätit själv. ...
- (5) **Kontaktorsak** Smärta och gångsvårigheter.

Den efterföljande texten kallar jag för *dokumentationen*. Sökorden fungerar som *hyperteman* (Koskela 1996: 36) för dokumentationen i en journalanteckning, men kan också utnyttjas som subjekt/tema/deltagare i själva dokumentationen, vilket analysen i avsnitt 4 nedan visar.

Journalanteckningsmaterialet hämtas, som ovan nämnt, från mitt pågående avhandlingsprojekt, där det används för en genrestudie av journalanteckningar. Projektet är prövat och godkänt av Etikprövningsmyndigheten i Sverige (diarienummer 2020-01817 samt 2021-03483). Materialet är pseudonymiserat: förnamn, efternamn, ålder, datum, platser, vårdenhet och telefonnummer är utbytt i enlighet med Alfalahi m.fl. (2012). Pseudonymiserade personuppgifter skrivs i denna artikel inom <>, t.ex. <Lisa>.

En kort kommentar om materialet är motiverat: Materialet är inte särskilt utvalt för att representera svenskt skriftspråk som helhet och speglar därmed inte bruket av icke satsformade meningar generellt. Materialet innehåller dock en stor mängd icke satsformade meningar, och lämpar sig därför väl för en första explorativ studie av hur dessa realiserats formmässigt och vilken betydelse som ligger under formen.

I denna undersökning analyseras de icke satsformade meningarna i de 20 journalutdragen

utifrån de analyskategorier som presenterats i avsnitt 2.1. För det första kategoriseras meningarna utifrån språkhandlingstyp och huruvida de innehåller subjekt eller finit. För det andra analyseras om de innehåller ett tema eller inte, och vilken information som kan anses vara känd eller ny. För det tredje tas ett erfarenhetsmässigt perspektiv på meningarna, som delas in i sådana som har processkärna och sådana som inte har det. Jag analyserar vidare om deltagarna är explicita eller implicita, och vilka processtyper meningar utan processkärna kan tänkas ses som.

Totalt har 3138 *makrosyntagmer* analyserats i denna undersökning. I min avhandling använder jag, förutom grafisk mening och sats, också termen *makrosyntagm*, med vilket jag avser en ”syntaktiskt sammanhållen enhet” (Loman & Jörgensen 1971: 34), som antingen består av en enstaka fras eller av flera fraser med en syntaktisk relation. I Svenska Akademiens Grammatik (SAG band I: 197) definierar man samma begrepp som ”den största icke-underordnade syntaktiskt sammanhållna textenheten”. En grafisk mening som *Accepterad till Stockholms sjukhem, avvaktar plats*. innehåller två makrosyntagmer, varför jag måste göra skillnad på makrosyntagm och mening. I denna artikel väljer jag dock av enkelhet termen *icke satsformade meningar* och kommer endast ge exempel på grafiska meningar med en (1) makrosyntagm.

Som nämnt i inledningen görs inte kvantitativa jämförelser av hur vanligt förekommande olika typer av icke satsformade meningar är, utan fokus för denna studie är att identifiera och beskriva olika typer.

4. Analys

I denna analys av icke satsformade meningar i ett SFL-perspektiv analyserar jag, som tidigare nämnt, icke satsformade meningar sett från de tre metafunktionerna. Analysen visar att icke satsformade meningar oftast fungerar som påståenden, även om (delar av) moduselementet ofta utelämnas, att de oftast består av endast rema och att det främst är relationella processer som realiseras icke satsformat. I analysen nedan tas först ett interpersonellt perspektiv i 4.1, därefter ett textuellt perspektiv i 4.2 och slutligen ett erfarenhetsmässigt perspektiv i 4.3.

4.1. Ett interpersonellt perspektiv

Från ett interpersonellt perspektiv saknar icke satsformade meningar antingen subjekt, finit eller både och. I det sistnämnda fallet innehåller meningarna därmed endast rest. I vissa fall förekommer fortfarande en predikator i form av ett supinum eller ett perfektparticip. Dessutom realiserar de icke satsformade meningarna i journalanteckningar främst påståenden, men interpunktionen kan bidra till att en mening tolkas som fråga eller uppmaning.

De icke satsformade meningarna kan delas in i olika kategorier beroende på hur mycket av semantiken som realiseras lexikogrammatiskt. Den första kategorin saknar endast subjekt, och kan därför kallas subjektslösa meningar. Sådana meningar har ett finit:

- (6) Känner oro.
- (7) Har under vårdtiden ätit och druckit bra.

I (6) utgör finitet *Känner* predikator, medan (7) har ett finit hjälpverb *Har* samt predikatorerna *ätit* och *druckit*.

Nästa kategori saknar både subjekt och finit, men har en predikator. Här realiseras moduselementet inte lexikogrammatiskt, och meningen består endast av rest:

- (8) Gått en lång sträcka med gåbord i korridoren.
- (9) Tillfrågad enl vårdprogr.

Predikatoren utgörs av ett verb i supinum, som i (8), eller perfektparticip, som i (9).

Det förekommer vidare meningar med en predikator i supinum eller perfektparticip och ett

subjekt, där endast finitet saknas:

- (10) Natten förflutit väsentligen u a.⁵
 (11) Reumatologremiss skickad.

I (10) fungerar *Natten* som subjekt och *förflutit* som predikator, men finitet är inte realiserat. Detsamma gäller (11), där *Reumatologremiss* utgör subjekt och *skickad* predikator. Meningar som (10) är tämligen sällsynta i materialet, medan meningar som (11) är vanligare än (9). Meningar av typen (10) och (11) saknar alltså realiserat finit, men har ett realiserat subjekt, till skillnad från (6)–(9).

Den sista typen av meningar är sådana som helt saknar en verbgrupp. Dessa kan antingen analyseras som endast rest, eller som subjekt + rest. Meningar som består av endast en grupp analyserar jag som enbart rest:

- (12) Måttlig smärta.
 (13) KAD. Bra diures.⁶
 (14) Viktstabil. Oförändrat intag per os.⁷

I (12)–(14) utgörs varje grafisk mening av endast en grupp, här nominalgrupper. I likhet med dessa tre exempel är just nominalgrupper vanligast när en mening bara innehåller en grupp, även om andra typer av grupper förekommer.

När en icke satsformad mening innehåller två eller flera grupper (dock ej verbgrupp) kan grupperna antingen tolkas som enbart rest eller som subjekt + rest, vilket beror på huruvida grupperna kan analyseras som två deltagare eller som en deltagare plus omständighet(er), se vidare avsnitt 4.3. Om grupperna kan tolkas som två deltagare ser jag det första som subjekt och det andra som rest:

- (15) Vätskebehov ca 2100 ml / dygn.
 (16) Pat cirkulatoriskt stabil och feberfri.⁸

I (15) fungerar följaktligen *Vätskebehov* som subjekt och *ca 2100 ml / dygn* som rest, och i (16) ser jag *Pat* som subjekt och *cirkulatoriskt stabil och feberfri* som rest.

Om endast en av grupperna kan ses som en deltagare analyserar jag meningen som endast rest:

- (17) **Intagningsorsak** Fraktur på L2 efter fall.⁹
 (18) Mer aktiv idag.

I (17) ser jag hela *Fraktur på L2* som en deltagare, och därmed ser jag hela meningen i dokumentationen som rest. I (18) menar jag att *Mer aktiv* är en deltagare, men inte *idag*, och därmed är hela meningen rest. I vissa fall i journalanteckningarna, som i (17), utnyttjas sökordet som tema och deltagare – se vidare exempel (35)–(37) i avsnitt 4.2 och exempel (49)–(50) i avsnitt 4.3.2 – och i sådana fall kan sökordet, här **Intagningsorsak**, ses som subjekt till resten, här *Fraktur på L2 efter fall*.

När sådana här verblösa meningar innehåller prepositionsfraser är det ibland oklart om dessa fungerar som efterställd bestämning i en nominalgrupp eller om prepositionsfrasen kan ses som en

⁵ u a är en förkortning för *utan anmärkning*.

⁶ KAD är en förkortning för *kateter à demeure* som betyder kvarliggande kateter. *Diures* betyder 'urinutsöndring'.

⁷ *Per os* är latin för 'via munnen'.

⁸ *Pat* är en förkortning för *patienten*.

⁹ L2 innebär andra ländkotan.

egen gruppenhet som skulle kunna fungera som omständighet, till exempel i (19):

(19) Nedsatt muskelkraft på höger sida.

I (19) kan *på höger sida* antingen ses som en efterställd bestämning till *Nedsatt muskelkraft* eller som en egen grupp/fras, som skulle kunna fungera som en omständighet. För det interpersonella perspektivet utgör dock denna tvetydighet inget problem, eftersom sådana meningar oavsett vilket analyseras som innehållande endast rest.

Analyserar man de icke satsformade meningarna utifrån språkhandling utgör majoriteten påståenden i form av deklarativa satser. Samtliga exempel som tagits upp hittills kan och bör analyseras som påståenden. Egentligen krävs ju subjekt och finit för att skilja frågor och påstående åt, genom att dessa realiserar i olika följd beroende på typ av språkhandling (*Hon kommer imorgon* vs. *Kommer hon imorgon?*). På samma sätt som Halliday & Matthiessen (2014) menar att intonationen bidrar till tolkningen av vilket modus en elliptisk konstruktion i talspråk har menar jag att skiljetecken används för att signalera modus och språkhandlingstyp i de skriftliga icke satsformade meningarna. Punkt används för att signalera påstående, som i tidigare exempel. I (12) ovan påstår man till exempel att patienten har måttlig smärta. Vidare används frågetecken för att signalera fråga och utropstecken för att signalera uppmaning:

(20) Op on el to?¹⁰

(21) Avlastning av fötterna!

I (20) (som består av endast förkortningar, vilket trots förkortningstätheten i journalanteckningar kan sägas vara anmärkningsvärt) undrar skribenten om operationen kommer ske på onsdag eller torsdag. I (21) uppmanar man att avlasta patientens fötter (för att undvika trycksår), vilket signaleras genom det avslutande utropstecknet. I (21) förekommer dessutom en ideationell grammatisk metafor, ett *rank shift* från sats till grupp, vilket innebär en inkongruent realisering av det kongruenta *Avlasta fötterna!* I både (20) och (21) är skiljetecknen avgörande för tolkningen av språkhandling; hade dessa icke satsformade meningar istället avslutats med punkt hade de uppfattats som påståenden.

Dock påverkar situationskontexten möjligheten att tolka (20) som en regelrätt fråga, eftersom journalanteckningarna är monologiskt skriftspråk som främst skrivs för att informera kollegor. Det finns sällan någon möjlighet för läsaren att direkt ge svar på den efterfrågade informationen, och på så vis kan (20) inte ses som ett äkta krävande av information. Möjligen kan man se det som att journalföraren ställer en fråga till sig själv, som tanken är att hen ska svara på senare. Frågetecken verkar också användas för att signalera att skribenten inte är helt säker på sin sak, som i (22).

(22) Oklart inflammationstillstånd. Kvarvarande infektion?

Här kan man tolka det som att skribenten är osäker på om det oklara inflammationstillståndet beror på en kvarvarande infektion. Frågorna i journalanteckningarna (även de satsformade) har på grund av situationskontexten mer status av funderingar än regelrätta krav på information, något som kan vara genre- eller registerspecifikt.

Det ska också nämnas att utropstecknen inte enbart används för att signalera att en icke satsformad mening ska tolkas som en uppmaning. Utropstecknet kan också användas för att markera att något är anmärkningsvärt eller synnerligen värt att ta notis om, som i (23).

(23) Pat har minskat 5 kg senaste veckan. 19% viktminskning sedan <10/2>!

¹⁰ Förkortningarna utläses till *Operation onsdag eller torsdag?*

I (23) är det anmärkningsvärt att patienten förlorat nästan en femtedel av sin vikt på kort tid. Utropstecknet tyder alltså här inte på att den icke satsformade meningen ska tolkas som en uppmaning. Uppmaningar kan alltså realiseras genom icke satsformade meningar följt av ett utropstecken, men utropstecknet betyder i sin tur inte alltid att den icke satsformade meningen fungerar som en uppmaning.

Sammantaget visar analysen att propositioner och proposals inte behöver realiseras genom en fullständig sats. Denna icke-typiska realiseringsmöjlighet för propositioner och proposals har dock, mig veterligen, inte uppmärksamats tidigare i SFL-studier.

4.2. Ett textuellt perspektiv

I likhet med Halliday & Matthiessen (2014) menar jag att icke satsformade meningar har en tematisk struktur. Vissa har bara ett rema, vilket kan jämföras med de exempel som Halliday & Matthiessen (2014) ger. Till skillnad från den analys som görs av Halliday & Matthiessen (2014) består emellertid de icke satsformade meningarna i mitt material inte alltid av endast rema. Flera icke satsformade meningar har också ett tema, en utgångspunkt för meddelandet. Jag inleder med de icke satsformade meningar som entydigt endast har rema, följt av de med tydligt tema och rema, och avslutar med de tvetydiga fallen.

De subjektslösa meningarna, som innehåller finit och/eller predikator, menar jag består av endast rema. De upprepas här:

- (24) Känner oro.
- (25) Har under vårdtiden ätit och druckit bra.
- (26) Gått en lång sträcka med gåbord i korridoren.
- (27) Tillfrågad enl vårdprogr.

Temana – i det här fallet patienten – realiseras inte lexikogrammatiskt i dessa fyra exempel, och i (26) och (27) realiseras inte heller en del av remat, nämligen finitet. Kvar blir endast rema i dessa meningar. Även meningar bestående av endast en grupp menar jag består av enbart rema. Dessa meningar upprepas här:

- (28) Måttlig smärta.
- (29) KAD. Bra diures.
- (30) Viktstabil. Oförändrat intag per os.

Inte heller här realiseras temat lexikogrammatiskt. I Tablå 1 sammanfattas den tematiska strukturen för dessa typer av icke satsformade meningar.

Tablå 1: Icke satsformade meningar med endast rema.

Tema	Rema
	Känner oro.
	Har under vårdtiden ätit och druckit bra.
	Gått en lång sträcka med gåbord i korridoren.
	Tillfrågad enl vårdprogr.
	Måttlig smärta.
	KAD.
	Bra diures.
	Viktstabil.
	Oförändrat intag per os.

Som man kan se i Tablå 1 handlar samtliga dessa meningar om patienten. Här är situationskontexten avgörande för tolkningen av temat. Det är patienten som känner oro, har måttlig smärta, är viktstabil osv. Men eftersom detta är en så självklar utgångspunkt i situationen behöver inte temat realiseras lexikogrammatiskt. Man kan också se det som att patienten är underförstådd deltagare i dessa meningar, se vidare avsnitt 4.3. Eftersom journalanteckningar handlar om en patient kan denna sägas utgöra *makrotemat* (Halliday & Matthiessen 2014: 45) (även kallat *texttema*, se Koskela 1996: 35) för journalanteckningar, vilket gör att just detta tema enkelt utelämnas.

Andra icke satsformade meningar menar jag har ett tema och ett rema. Ett exempel är finitlösa meningar med subjekt plus en predikator i supinum eller perfektparticip. Ett annat exempel är verblösa meningar med två eller flera grupper, där den första gruppen kan analyseras som ett subjekt. Exempelen från avsnitt 4.1 upprepas här:

- (31) Natten förflutit väsentligen u a.
- (32) Reumatologremiss skickad.
- (33) Vätskebehov ca 2100 ml / dygn.
- (34) Pat cirkulatoriskt stabil och feberfri.¹¹

Subjekten (*Natten*, *Reumatologremiss*, *Vätskebehov* och *Pat*) menar jag bör ses som meningens tema, medan resten av meningen bör ses som rema. Särskilt meningarna med perfektparticip och subjekt är intressanta, såsom *Reumatologremiss skickad*. Genom denna passivering tematiseras andradeltagaren. Skribenten kunde också skrivit *Skickat reumatologremiss*, men då hade inte remissen blivit utgångspunkt för meddelandet. Istället hade skribenten fungerat som ett utelämnat tema, då det är troligt att skribenten formulerat sig som *Skickat reumatologremiss*, snarare än *Jag har skickat reumatologremiss*. Genom passiveringen får meningen ett tema.

Ytterligare en variant med tema och rema förekommer bland journalanteckningarna. I vissa fall utnyttjas nämligen sökordet (rubriken) som tema, medan dokumentationen kan ses som rema. Tre exempel ges i (35)–(37).

¹¹ *Pat* är en förkortning för *patienten*.

- (35) **Kontaktorsak** Smärta och gångsvårigheter.
 (36) **Blödning** Försumbar.
 (37) **Intagningsorsak** Fraktur på L2 efter fall.

I dessa tre exempel kan man se sökordet som utgångspunkt för meddelandet, alltså temat, och det vårdpersonalen skriver in som journaltext är det som sägs om denna utgångspunkt. I sådana här meningar kan man också se sökordet som en deltagare, se vidare 4.3.2. En analys av icke satsformade meningar med både tema och rema ses i Tablå 2.

Tablå 2: Icke satsformade meningar med både tema och rema.

Tema	Rema
Natten	förflutit väsentligen u a. ¹²
Reumatologremiss	skickad.
Vätskebehov	ca 2100 ml / dygn.
Pat	cirkulatoriskt stabil och feberfri.
Kontaktorsak	Smärta och gångsvårigheter.
Blödning	Försumbar.
Intagningsorsak	Fraktur på L2 efter fall.

I några fall är den tematiska strukturen tvetydig. Det handlar verblösa makrosyntagmer med två eller flera grupper, där den första gruppen kan analyseras som en omständighet. Två exempel ses i (38) och (39).

- (38) 2 veckor innan inläggning tilltagande försämring med nedsatt kraft höger arm och ben
 (39) Nu sedan strax före sommaren svår smärta i övre brösttryggen

I dessa två exempel är det oklart om *2 veckor innan inläggning* och *Nu sedan strax före sommaren* ska ses om tema eller del av rema.

Den tematiska strukturen är nära förknippad med informationsdynamiken i de icke satsformade meningarna. Som tidigare nämnt har många av de icke satsformade meningarna patienten som utgångspunkt, även om temat inte realiseras lexikogrammatiskt, som i Tablå 1. Eftersom situationskontexten är så tydlig (vårdpersonal dokumenterar om patient) kan patienten anses vara känd information. Det är patienten hela journalen handlar om. De icke satsformade meningarna kan i många fall analyseras som ny information om patienten. Journalanteckningarna följer alltså i stor utsträckning principen om känd information före ny. Dessutom menar ju Halliday & Matthiessen (2014), som nämnt i avsnitt 2.1, att informationsenheten måste innehålla ny information, medan känd information är valfritt. De icke satsformade meningarna måste alltså åtminstone innehålla ny information. Detta talar också för att det som utelämnas förväntas vara känd information. När det endast finns en grupp i meningen torde denna grupp alltså alltid utgöra ny information, vilket också verkar vara fallet.

¹² u a är en förkortning för *utan anmärkning*.

4.3. Ett erfarenhetsmässigt perspektiv

Ser man de icke satsformade meningarna ur ett erfarenhetsmässigt perspektiv är de med en processkärna tämligen enkla att analysera, medan de verblösa delvis är svårare. De förra kan i mångt och mycket analyseras som sina satsformade motsvarigheter, med den skillnaden att deltagare eller hjälpverbet i processen utelämnas. De verblösa kan i flera fall ses som ett alternativt realiseringsätt för relationella processer, men i andra fall är det oklart vilken deltagarroll och processtyp meningarna bör tolkas som. Meningar med processkärna presenteras i avsnitt 4.3.1, följt av de verblösa i 4.3.2. För båda gäller att endast transitivitet analyseras, ej ergativitet.

4.3.1. Icke satsformade meningar med processkärna

De icke satsformade meningarna som har en processkärna kan ur ett erfarenhetsmässigt perspektiv analyseras tämligen likt satsformade meningar. I vissa fall utelämnas första- och/eller andradeltagaren, men dessa kan enkelt suppleras genom verbens valens. I andra fall utelämnas hjälpverbet i processen, vilket inte påverkar den erfarenhetsmässiga analysen, eftersom just processkärnan finns kvar.

I de subjektslösa meningarna finns det en realiserad processkärna (och ett realiserat finit), vilket illustreras i (40) och (41).

(40) Känner oro.

(41) Har under vårdtiden ätit och druckit bra.

I (40) är *Känner* processkärna, och processtypen följaktligen en mental process. Upplevaren lämnas här underförstådd, men genom verbets valens förstår man att det rör sig om just en icke realiserad upplevare. På motsvarande sätt förekommer i (41) två materiella processer, *ätit* och *druckit*, och aktören lämnas underförstådd för båda processerna. I såväl (40) som (41) är det förstadeltagaren som utelämnas, men i meningar med verb i passiv kan även andradeltagaren utelämnas, som i (42).

(42) Skickas hem i gott skick.

I (42) realiserar skribenten varken aktören eller målet i den materiella processen *skickas*.

Inte heller de finitlösa meningarna är problematiska att analysera, då även dessa innehåller en processkärna:

(43) Gått en lång sträcka med gåbord i korridoren.

I (43) utgör *Gått* processkärnan i en materiell process, och även om både aktören (patienten) och det finita hjälpverbet inte realiseras lexikogrammatiskt förstår man dessa som underförstådda.

När det gäller perfektparticip är det inte helt självklart inom SFL-teori huruvida dessa ska ses som processkärnor eller attribut i en relationell process. Halliday & Matthiessen (2014: 276) menar att de ibland kan tolkas som processkärnor och ibland som attribut. Om fokus ligger på handlingen ska de ses som processkärnor. Om fokus istället ligger på tillståndet eller resultatet av handlingen bör de analyseras som attribut. För svenskans del menar Salomonsson (2022: 222) att perfektparticipen ska ses som attribut. Andersen & Holsting (2015) skriver inte explicit hur de hanterar perfektparticipen, men utifrån deras exempelmeningar kan man sluta sig till att de räknar dessa som processkärnor. Jag följer här Halliday & Matthiessen (2014) och räknar perfektparticip med fokus på handlingen (vilket är majoriteten i just journalanteckningar) som processkärnor. Till exempel räknas *tillfrågad* i *Tillfrågad enl vårdprogr.* (se exempel (9) ovan) som en processkärna eftersom fokus ligger på att patienten har tillfrågats, medan till exempel *orienterad* i en mening som *Är orienterad till person, tid, plats och situation* räknas som ett attribut, då *orienterad* snarare är en egenskap hos patienten.

De finitlösa icke satsformade meningarna med perfektparticip med fokus på handling analyserar jag följaktligen på samma sätt som de med supinum, som (43) ovan. Två exempel ses i (44) och (45).

(44) Reumatologremiss skickad.

(45) Tillfrågad enl vårdprogr.

I (44) är *skickad* processkärna i en materiell process och jag analyserar där *Reumatologremiss* som mål, och ser aktören som underförstådd. I (45) är *Tillfrågad* processkärna i en verbal process, och där lämnas såväl talaren som lyssnaren underförstådda.

Sammantaget är de icke satsformade meningarna med en verbgrupp tämligen oproblematiska att analysera, eftersom process kärnan realiserar lexikogrammatiskt. De deltagare som inte realiserar lexikogrammatiskt får trots deras underförståddhet en tydlig semantisk roll.

4.3.2. Icke satsformade meningar utan processkärna

När det gäller de icke satsformade meningarna utan processkärna finns det olika sätt att analysera dessa sett till transitivitet. Eftersom det inte finns någon processkärna i meningarna är det inte självklart hur de kvarvarande leden ska analyseras, dvs. vilka deltagarroller dessa grupper realiserar. Det finns fall som är lättare att analysera, och sådana som är svårare.

Ett enklare fall torde vara när det i icke satsformade meningar utan processkärna finns en nominalgrupp med adjektiv som huvudord:

(46) Viktstabil.

(47) Lite piggare.

(48) Pat cirkulatoriskt stabil och feberfri.

Sådana nominalgrupper kan antingen stå ensamma i en mening, som i (46) och (47), eller ha ett subjekt tidigare i meningen, som i (48). Denna typ av nominalgrupp kan analyseras som deltagarkategorin attribut. Halliday & Matthiessen (2014: 154) menar att "nominal groups with adjective as Head can function in the clause only as Attributes". De exempel som förekommer i journalanteckningarna bekräftar detta: de fristående nominalgrupperna med adjektiv som huvudord beskriver något, vanligtvis patienten, och fungerar därmed som attribut även i icke satsformade meningar. I sådana fall realiserar inte process kärnan, och ibland inte heller bäraren, men eftersom deltagarrollen attribut finns realiserat bör dessa meningar analyseras som attributiva relationella processer. I (46) och (47) realiserar varken bärare eller processkärna. I exemplen är det patienten som är den underförstådda bäraren, vilket också är det vanligaste för denna typ. Genom den specifika situationskontexten som ligger till grund för journalanteckningar, dvs. att journalen ska ge information om patienten, behöver det inte specificeras att det är patienten som är bärare för attributen. Bäraren realiserar dock i vissa fall, som i (48), där det endast är den attributiva relationella process kärnan som ej realiserar lexikogrammatiskt.

Det förekommer också att denna typ av nominalgrupp (med adjektiv som huvudord) fungerar som attribut till sökordet, som i (49) och (50).

(49) **Blödning** Försumbar.

(50) **Allmäntillstånd** Gott.

I (49) beskrivs en blödning under en operation som försumbar och i (50) allmäntillståndet hos patienten som gott. Här utnyttjas alltså sökordet till att fungera som bärare och den attributiva relationella process kärnan lämnas underförstådd. I Tablå 3 sammanfattas analysen av den här typen av icke satsformad mening utan processkärna.

Tablå 3: Icke satsformade meningar med adjektiv som attribut.

Bärare	Process	Attribut
		Viktstabil.
		Lite piggare.
Pat		cirkulatoriskt stabil och feberfri.
Blödning		Försumbar.
Allmäntillstånd		Gott.

Anledningen till att processkärnan kan utelämnas torde vara att den är så pass betydelselätt. Den antyder endast att det finns en relation mellan grupperna, och denna relation framgår eftersom adjektivet här endast kan fungera som attribut.

Även andra typer av verblösa icke satsformade meningar kan analyseras som relationella processer. I vissa fall kan ett utelämnat *är* underförstått, som i (51).

(51) Vätskebehov ca 2100 ml / dygn.

Här finns en bärare i form av *Vätskebehov*, och attributet i form av en nominalgrupp anger vad vätskebehovet är. I andra fall kan nominalgruppen handla om något som patienten *har*, som i (52) och (53).

(52) Måttlig smärta.

(53) KAD. Bra diures.

I (52) och (53) finns en underförstådd bärare (patienten) till attributen *Måttlig smärta*, *KAD* respektive *Bra diures*.

Vissa icke satsformade meningarna kan också analyseras som identifierande relationella processer, som i (54) och (55). Oftast fungerar då sökordet som den identifierade.

(54) **Kontaktersak** Smärta och gångsvårigheter.

(55) **Ansv. specialist/överläkare** <Ellinor Tervos>

I både (54) och (55) fungerar sökordet (**Kontaktersak** respektive **Ansv. specialist/överläkare**) som identifierad och journaltexten (*Smärta och gångsvårigheter* respektive *Ellinor Tervos*) som identifierare. Återigen lämnas den relationella processen underförstådd.

Den tredje typen av relationella processer är de existentiella. Vissa icke satsformade meningar går att analysera som existentiella processer, där endast den existerande realiserar lexikogrammatiskt. Två exempel ges i (56) och (57).

(56) Inga tecken på infektion.

(57) Man med intravenöst blandmissbruk.

I (56) borde den rimligaste analysen vara att den inte *finns* eller *föreligger* några tecken på infektion. *Inga tecken på infektion* blir därmed den existerande. Men även fenomen är en möjlig deltagarroll, om man tänker sig att inga tecken på infektion *ses*. Genom att utelämnas processen lämnas alltså tolkningen av deltagarroll över till läsaren.

I (57) visas en konstruktion som är tämligen vanlig i journalanteckningar, nämligen att skribenten inleder en anteckning med *Patient/Man/Kvinna med X* eller *Patient/Man/Kvinna som Y*.

Dessa tolkar jag som en inledande sammanfattning av vilken typ av patient som föreligger i fallet, och nominalgruppen fungerar därmed som deltagarrollen existerande.

Även om det verkar som att de relationella processerna dominerar när det gäller icke satsformade meningar förekommer det också meningar som kan analyseras som underförstådda materiella processer, som (58) och (59).

(58) Drän ut idag.

(59) Åter om en månad.

Här menar jag att adverbena *ut* och *åter* implicerar rörelse, vilket gör att meningarna bör analyseras som materiella processer, där själva processen inte realiseras lexikogrammatiskt. Det är däremot oklart vilken deltagarroll *Drän* i (58) har, där både aktör och mål är möjliga analyser. I (59) saknas helt deltagare.

Ytterligare ett sätt att dokumentera materiella processer utan att använda sig av en processkärna är genom rank shift, närmare bestämt genom downgrading från sats till grupp. Materiella processer kan komprimeras genom nominaliseringar och istället för att skriva att *X gör Y*, förtingligar man processerna, som i (60) och (61).

(60) Rentvätt.

(61) Inga läkemedelsändringar.

I (60) skriver man inte *X tvättar rent*, utan paketerar istället om processen till en nominalgrupp. I (61) uttrycker man sig som att det inte föreligger eller gjorts några *läkemedelsändringar*, istället för att skriva *X ändrar inte läkemedlen*. Här kan nominaliseringarna ses som deltagare istället för processer, men då ingen processkärna skrivs ut är det oklart vilken deltagarroll de får. Nominaliseringarna bör kanske snarast ses som deltagarrollen mål, att de är något som *görs* eller *utförs*, men även existerande är möjligt, i det att rentvätt *sker* och inga läkemedelsändringar *föreligger*.

Slutligen verkar mentala och verbala processer sällan realiseras genom icke satsformade meningar utan processkärna i journalmaterialet. Möjligen kan vissa fristående nominalgrupper, som (56) ovan, ses som fenomen, men sådana fall är tämligen sällsynta. Det verkar alltså krävas en processkärna för att en icke satsformad mening ska kunna tolkas som verbal eller mental.

5. Diskussion, slutsatser och framtida forskning

Journalanteckningarna i mitt avhandlingsmaterial innehåller en stor andel icke satsformade meningar. De icke satsformade meningarna är ett annat sätt att realisera betydelse än standardnormen för skriftspråk, där man vanligtvis realiserar betydelse med fullständiga satser. Men detta realiseringssätt bör inte bortses ifrån. Till skillnad från Andersen & Holsting (2015) (citerade i inledningen) menar jag att fristående språkliga element utan satsform för det första realiserar språkhandlingar och därmed har en argumentationspotential, för det andra realiserar erfarenheter och för det tredje har en textuell potential att strukturera informationsflödet genom tematisk struktur. Icke satsformade meningar innebär att en text bär på semantik som inte realiseras lexikogrammatiskt, och istället lämnas betydelse underförstådd, såväl interpersonell, textuell som erfarenhetsmässig betydelse. I denna avslutande del avser jag diskutera ”hvordan mening er uttryckt i språket i bruk” (Maagerø 2005: 91), vilket Maagerø menar är syftet med den grammatiska beskrivningen inom SFL.

Ur ett interpersonellt perspektiv visar undersökningen att det inte krävs ett subjekt eller finit för att realisera språkhandlingar, i motsats till vad Salomonsson (2022) antyder. Moduselementets funktion att förankra texten i ett ”här och nu” eller någon annanstans i tid och rum (jfr Holmberg 2011: 101) är inte nödvändigt i den undersökta genren journalanteckningar. Texterna är så knutna

till en specifik tid och plats – tillfället för patientkontakten – och till två specifika personer – patienten och journalskrivaren – att moduselementet ofta blir överflödigt. När moduselementet, eller delar av det, är självklart är icke satsformade meningar ett alternativt sätt att realisera språkhandlingar; icke satsformade meningar blir ett alternativ till den standardspråkliga satsen.

Vidare visar undersökningen att interpunktionen är avgörande för att tolka typ av språkhandling när moduselement saknas: punkt signalerar påstående, frågetecken signalerar fråga, och för att en icke satsformad mening ska kunna tolkas som uppmaning krävs ett utropstecken (men utropstecknet signalerar inte alltid uppmaning). Interpunktion är naturligtvis viktigt även för satsformade meningar, men där bidrar moduselementens inbördes ordning till att signalera språkhandling, på ett sätt som inte är möjligt när moduselementen saknas. I journalanteckningarna fungerar de flesta icke satsformade meningar (samt de satsformade) som påståenden. Påstående i form av deklarativa satser kan sägas vara typiskt för sakprosatexter och eftersom journalanteckningar är skriftliga monologiska texter, likt många andra sakprosatexter, kan det närmast sägas vara som att slå in en öppen dörr att säga att majoriteten av de icke satsformade meningarna fungerar som påståenden. Samtidigt verkar detta faktum, att icke satsformade meningar utgör en annan realiseringsmöjlighet för påståenden, inte tagits upp i tidigare SFL-litteratur, varför det trots allt behöver sägas.

Särskilt intressant ur ett interpersonellt perspektiv är dock uppmaningar realiserade genom ideationella grammatiska metaforer i form av nominaliseringar, som *Avlastning av fötter!* Den ideationella inkongruensen gör att uppmaningen kan uttryckas inkongruent, vilket kan leda till att uppmaningen uppfattas som mer indirekt (jfr Karlsson 2024), alltså mindre som en order. Detta kan troligtvis relateras till situationskontextens deltagare och relationen mellan journalföraren och kollegorna hen skriver för, men situationskontexten hade behövt studeras närmare för att säga något definitivt, vilket ligger utanför denna undersöknings ramar.

Ser man de icke satsformade meningarna från ett textuellt perspektiv analyserar jag, till skillnad från Martínez Insua (2025), inte de icke satsformade meningarna som endast tema, utan jag menar istället att icke satsformade meningar i journalanteckningar ofta saknar tema, och därmed utgörs av endast rema. Detta gäller både meningar med och utan predikator/processkärna. Om ett tema förekommer, så förekommer det också ett rema. Ofta sammanfaller den tematiska analysen med den interpersonella, på det viset att om den icke satsformade meningen kan analyseras som att den innehåller ett subjekt menar jag också att den innehåller ett tema. Om meningen inte innehåller ett subjekt kan meningen som helhet oftast ses om rema, men det finns även tvetydiga fall.

Avsaknaden av tema i många icke satsformade meningar innebär att rema ofta framhävs i journalanteckningarna, eftersom flera grafiska meningar består av endast rema. Dessutom sammanfaller tema–rema ofta med känd–ny i journalanteckningarna, vilket innebär att icke satsformade meningar ofta bara innehåller ny information. Temat och den kända informationen är så självklart, på grund av journalanteckningarnas nära anknytning till situationskontexten, att de kan utelämnas och endast remat kvarstår, vilket jag menar sätter den nya informationen i fokus. Det förekommer dock flera icke satsformade meningar med såväl tema som rema, vilket innebär att de icke satsformade meningarna i journalanteckningarna jag studerat till viss del skiljer sig från de exoforiska ellipser som Halliday & Matthiessen (2014) beskriver. Där de menar att exoforiska ellipser endast består av rema kan icke satsformade meningar i journalanteckningar ha en mer komplex tematisk struktur.

Ur ett erfarenhetsmässigt perspektiv ser vi att de icke satsformade meningarna med processkärna i mångt och mycket fungerar som deras satsformade motsvarigheter. Förstadeltagaren (och möjligtvis andradeltagaren, om process kärnan realiseras i passiv) lämnas underförstådd, och läsaren behöver själv – med stöd av sin kunskap om situationskontexten – tolka in om det rör sig om patienten eller annan deltagare.

När det gäller icke satsformade meningar utan processkärna verkar dessa främst fungera som

alternativa realiseringssätt för relationella och materiella processer. Verbala och mentala processer verkar i princip aldrig realiseras utan processkärna. Processkärnan verkar alltså vara nödvändig för att en mening ska kunna tolkas som en verbal eller mental process. Man kan naturligtvis tänka sig meningar som *Lisa: "Nej!"* (i betydelsen 'Lisa sa nej'), där kolonet ersätter en verbal eller mental process, men sådana meningar förekommer alltså inte i mitt material. Icke satsformade meningar behöver därför undersökas i andra typer av texter, genrer och register för att kunna säga något om möjligheten att realisera mentala och verbala processer genom icke satsformade meningar.

När det gäller de attributiva relationella processer kan dessa realiseras på flera sätt i journalanteckningarna, och inte endast genom det gängse *Bärare är attribut*. Konfigurationen av till exempel betydelserna 'patienten' + 'trött' kan realiseras på fyra sätt: *Pat är trött*, *Pat trött*, *Är trött* och *Trött*. För just det attributiva relationella verkar dock realiseringen inte påverka betydelsen, och inte heller påverka tolkningen av tema–rema eller språkhandling, utan samtliga fyra realiseringssätt uttrycker samma erfarenhetsmässiga, textuella och interpersonella betydelse, oavsett hur mycket av denna betydelse som realiseras lexikogrammatiskt.

Detsamma verkar dock inte gälla för andra icke satsformade meningar utan processkärna. I många fall är det tydligt att en viss nominalgrupp fungerar som deltagare, men det inte är självklart vilken typ av deltagare den fungerar som. Vissa fristående nominalgrupper (som *Inga tecken på infektion*) tolkas nog rimligast som existerande, men det är också möjligt att se dessa som fenomen. I andra fall är mål i en materiell process rimligast (som i *Drän ut idag* eller *Inga läkemedelsändringar*), men även andra deltagarroller är tänkbara. Framför allt fristående nominalgrupper i form av nominaliseringar (som *Inga läkemedelsändringar* eller *Rentvätt*) verkar bidra till denna tvetydighet i rolltilldelning. Som Karlsson (2011) påpekar räcker det inte att konstatera att ideationell inkongruens förekommer i en text, utan man behöver också se vad de ideationella metaforerna gör i det aktuella fallet. I journalanteckningars icke satsformade meningar utan processkärna bidrar alltså de ideationella grammatiska metaforerna till både en komprimering av innehållet, genom att deltagare lämnas underförstådda, och till en tvetydighet i analysen av deltagarroller, genom att nominaliseringar kan bilda egna meningar utan någon processkärna. Genom att inte skriva ut någon processkärna lämnas deltagarrollen alltså till viss del öppen för tolkning. Läsaren får själv tolka in huruvida nominalgruppen kan ses som första- eller andradeltagare, och om den utgör aktör, mål, existerande osv. Här leder det icke satsformade realiseringssättet till skillnader i betydelse, jämfört med om processkärnan skrivits ut. Då hade processtypen, och därmed möjliga deltagarroller, specificerats. Här lämnas istället den ideationella betydelsen underspecificerad; det är alltså inte givet vilken ideationell figur det rör sig om. Det är möjligt att det inte ses som relevant för dokumentationen, eller också är tvetydigheten något man eftersträvar. Vad journalföraren vill uppnå med dessa realiseringar ligger dock utanför denna undersöknings ramar, och kräver andra metoder för att ta reda på. Klart står dock att det icke satsformade realiseringssättet medför att betydelsen inte är densamma som i en satsformad motsvarighet.

Sammantaget kan det sägas att journalanteckningar är tätt knutna till och beroende av sin situationskontext, vilket är en faktor i att mycket semantik kan lämnas underförstådd. Detta kan liknas vid tidigare forskning av dressyrprotokoll (Salomonsson & Ohlsson 2019) och sportutövning (Doran m.fl. 2021). Det verkar alltså finnas likheter mellan icke satsformade meningar i journalanteckningar och i sportsammanhang, trots vitt skilda kontexter. Jag instämmer med Doran m.fl. (2021: 297) som menar att underförståddheterna som de icke satsformade meningarna leder till uppstår "because meanings can be assumed – not because there is 'less meaning' in any sense". Journalanteckningar bär inte på mindre betydelse, trots att man uttrycker sig med färre ord. Istället handlar det om att betydelser kan tas för givna av skribent och läsare.

Det handlar också om språkekonomi, både på grund av att journalanteckningarna påminner om formulär, i likhet med Salomonssons & Ohlssons (2019) dressyrprotokoll, och på grund av

tidspress. Det ska gå snabbt att både skriva och läsa journalanteckningar.

För att summera leder icke satsformade meningar i vissa fall till tvetydigheter i betydelser, medan de i andra fall motsvarar ungefär samma betydelse som deras satsformade motsvarigheter. Denna undersökning begränsas dock naturligtvis av att endast en typ av genre – journalanteckningar – studeras och av att en djupare undersökning av den aktuella situationskontexten inte görs. För att kunna säga något övergripande om vilka betydelser, betydelseförskjutningar och betydelse tvetydigheter som icke satsformade meningar bidrar med i svenska språket behöver analysen vidgas till andra genrer, register och texttyper, och dessa behöver relateras ingående till kontextvariablerna verksamhet, situation och kommunikationssätt. Vidare vore jämförelser med i synnerhet andra skandinaviska språk intressant, för att se om dessa realiseringssätt förekommer och fungerar på liknande sätt i närbesläktade språk. Först då kan vi säga något mer generellt om hur dessa, tidigare i mycket förbisedda konstruktioner fungerar.

Referenser

- Alfalahi, Alyaa, Sara Brissman & Hercules Dalianis (2012). "Pseudonymisation of person names and other PHIs in an annotated clinical Swedish corpus". *Proceedings of the Third Workshop on Building and Evaluating Resources for Biomedical Text Mining (BioTxtM 2012) held in conjunction with LREC 2012, May 26, Istanbul*. 49–54.
- Andersen, Thomas Hestbæk & Alexandra Emilie Møller Holsting (2015). *Teksten i grammatikken*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Björkvall, Anders. 2003. *Svensk reklam och dess modellärsare*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Doran, Yaegan J., David Caldwell & Andrew S. Ross (2021). "Language in action: Sport, mode and the division of semiotic labour". *Language, Context and Text*, 3(2): 274–301.
<https://doi.org/10.1075/langct.20009.dor>
- Fernández-Pena, Yolanda (2021). "Towards an Empirical Characterisation and a Corpus-Driven Taxonomy of Fragments in Written Contemporary English". *RAEL: Revista Electrónica de Lingüística Aplicada*, 20: 136–154. <https://rael.aesla.org.es/index.php/RAEL/article/view/468>
- Fontaine, Lise & David Schöenthal (2019). "The rooms of the house: grammar at group rank". I Thompson, Geoff, Bowcher, Wendy L., Fontaine, Lise & Schöenthal, David (red.), *The Cambridge Handbook of Systemic Functional Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press. 118–141. <https://doi.org/10.1017/9781316337936.007>
- Halliday, M. A. K. & Christian M. I. M. Matthiessen (2014). *Halliday's introduction to functional grammar* (4 uppl.). Abingdon, Oxon: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203431269>
- Holmberg, Per (2011). "Texters interpersonella grammatik". I Holmberg, Per, Karlsson, Anna-Malin & Nord, Andreas (red.), *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts. 97–113.
- Holmberg, Per & Anna-Malin Karlsson (2006). *Grammatik med betydelse: En introduktion till funktionell grammatik*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Holmberg, Per, Anna-Malin Karlsson & Andreas Nord (2011a). "Funktionell grammatik och textanalys". I Holmberg, Per, Karlsson, Anna-Malin & Nord, Andreas (red.), *Funktionell textanalys*. Lund: Studentlitteratur. 7–18.
- Holmberg, Per, Anna-Malin Karlsson & Andreas Nord (red.) 2011b. *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedt.
- Karlsson, Anna-Malin (2011). "Texters ideationella grammatik". I Holmberg, Per, Karlsson, Anna-Malin & Nord, Andreas (red.), *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts. 21–38.
- Karlsson, Johanna (2024). *Uppmaningens realisering i en idrottspedagogisk kontext*. Lund: Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet.

- Koskela, Merja (1996). *Tema och rema i vetenskaplig och populärvetenskaplig text*. Wasa: Universitas Wasaensis. <https://urn.fi/URN:ISBN:951-683-611-9>
- Loman, Bengt & Nils Jörgensen (1971). *Manual för analys och beskrivning av makrosyntagmer*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundin, Barbro (2004). "Icke satsformade meningar i modern tidningsprosa". *Språk och stil*, Ny följd 14: 89–135.
- Maagerø, Eva (2005). *Språket som mening : innføring i funksjonell lingvistikk for studenter og lærere*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Martínez Insua, Ana Elina (2025). "Subjects and Fragments in Business Communication in English: An Exploratory Approach to their Textual Function". I Stoian, Claudia E. & Trajanoska, Ivana (red.), *Language, Culture and Business*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 59–82.
- Nord, Andreas (2011). "Text, register, genre och diskurs". I Holmberg, Per, Karlsson, Anna-Malin & Nord, Andreas (red.), *Funktionell textanalys*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur. 155–167.
- SAG = Teleman m.fl. (1999).
- Salomonsson, Johanna (2022). *Systemisk-funktionell grammatik: För lärare i svenska och svenska som andraspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Salomonsson, Johanna & Claes Ohlsson (2019). "'Bussig häst, men... Hoppas det ordnar sig.': En funktionell textanalys av dressyrprotokoll". *HumaNetten*, 43: 45–64. <https://doi.org/10.15626/hn.20194305>
- Smålander, Anna (2026, under arbete). *Journaliska – en genrestudie av journalanteckningar*. Lund: Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet.
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson (1999). *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Svenska akademien.
- Thompson, Geoff (2013). *Introducing functional grammar* (3 uppl.). Abingdon, Oxon: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203431474>
- Thompson, Geoff, Wendy L. Bowcher, Lise Fontaine & David Schöenthal (2019). *The Cambridge handbook of systemic functional linguistics*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316337936>